ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Підлісна Світлана Володимирівна¹

¹ Науковий кореспондент лабораторії психології навчання імені І. О. Синиці Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, вчитель початкових класів Києво-Печерського ліцею № 171 «Лідер», м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8328-7224>

UDC: 159.9.072

АНОТАЦІЯ

У статті на основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено основні чинники розвитку особистості молодшого школяра в процесі застосування інтерактивного навчання.

Доведено, що на формування особистості молодшого школяра, як і на будь-яку іншу особистість впливають зовнішні та внутрішні, біологічні та соціальні фактори. Зокрема, до внутрішніх відносять спадковість та власну активність особистості. А до зовнішніх – спілкування, виховання та середовище.

Визначено, що саме інтерактивне навчання, зокрема психологічні ігри, дозволяють перетворити в особисті здібності учнів теоретичні засоби орієнтування в навколишній дійсності, що відповідно сприяє позитивному впливу на розвиток всіх психічних процесів молодших школярів, зокрема увагу, пам'ять, уяву, креативність.

Підтверджено, що саме інтерактивне навчання та постійний психологічний супровід, як специфічна форма організації пізнавальної діяльності, сприяють створенню безпечного освітнього середовища, яке відповідно і сприяє активному розвитку психічних процесів молодших школярів, таких як пам'ять, увага, уява, креативність та відповідно сприяють розкриттю внутрішнього потенціалу молодших школярів і виступають чинником розвитку особистості.

Встановлено, що навчання, зокрема інтерактивне, відносять до зовнішніх чинників розвитку особистості, так як всі фактори: і середовище, і виховання, і спілкування тісно пов'язані з процесом навчання.

У результаті дослідження виявлена кореляція між названими складовими досліджуваної системи. Визначені перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: розвиток особистості молодші школярі, інтерактивне навчання, психологічний супровід, увага, креативність.

Постановка проблеми. Особистість людини один з найголовніших предметів вивчення психології. Відомо, що на формування людської особистості впливають зовнішні і внутрішні, біологічні та соціальні фактори. У філософському енциклопедичному словнику (2012) дається таке визначення слову «фактор» (нім. Faktor, від лат. factor – що робить, виробляє) означає

причину, рушійну силу якого-небудь процесу, що визначає його характер або окремі його межі. До зовнішніх факторів належать макро-, мезо- і мікросередовище природна і соціальна, виховання в широкому і вузькому, соціальному і педагогічному сенсі. На думку науковців до внутрішніх факторів відноситься спадковість та власна активність особистості, породжувана протиріч-

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Svitlana Podlisna

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

чями, інтересами та іншими мотивами, що реалізується в самовихованні, а також в діяльності і спілкуванні.

З давніх-давен ведуться дискусії серед філософів, соціологів, психологів і педагогів про співвідношення біологічних і соціальних факторів, про пріоритетне значення тих чи інших у розвитку особистості людини. На молодших школярів таким же чином впливають зовнішні та внутрішні чинники розвитку.

Якщо на такий внутрішній чинник, як спадковість ми вплинути не можемо, то на власну активність особистості – цілком. Окрім того, якщо організувати позитивний вплив на такі зовнішні чинники як учбова діяльність, спілкування, організація сприятливого та безпечного середовища, то це дозволить реалізувати потенціал молодшого школяра, як активного суб'єкта, що пізнає світ і самого себе, виховання та навчання, зокрема інтерактивне.

Аналіз науково-психологічної літератури показує, що дослідженню різних чинників розвитку особистості молодших школярів присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних вчених, однак дослідження інтерактивного навчання як чинника розвитку особистості учня не знайшло належного відображення, що і визначило вибір теми нашого дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми по формуванню та розвитку особистості закладено в дослідженнях відомих психологів та педагогів: Г.С. Костюка, Л.Виготського, Ю.З. Гільбуха, В.В. Давидова, С.Л. Рубінштейна, Д.Б. Ельконіна, О.В. Запорожця, В.К. Котирло, М. Лісіної, С.Д. Максименка та ін.

Крім того, питання розвитку особистості у різних видах діяльності досліджували такі науковці: Б.Г. Ананьєв, Ш.А. Амонашвілі, В.В. Ельконін, Г.О. Балл, Л.І. Божович, М.Й. Боришевський, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та ін. Також дослідниками діяльність, розглядається, як основа психічного розвитку та становлення людини, як особистості в цілому.

Відомо, що чинники розвитку особистості поділяють на внутрішні і зовнішні. За Г. С. Костюком (Костюк, 1989), онтогенез людського організму визначається біологічною спадковістю, онтогенез особистості — соціальною спадковістю. Ці дві детермінанти тісно пов'язані в процесі розвитку людини.

У наш час продовжується дослідження пробле-

ми по формуванню та розвитку особистості. Так, О.П. Сергеєнкова визначає розвиток як специфічний процес зміни, результатом якого є виникнення якісно нового, поступальний процес сходження від нижчого до вищого, від простого до складного (Сергеєнкова, 2020).

С.Д. Максименко вважає, що саморозвиток особистості забезпечується особливою та унікальною біосоціальною силою – нуждою, яка моделює і реалізує рух особистості, і є вихідною всезагальною одиницею природи психіки людини. В своєму «розгортанні» нужда «зустрічається» із точки соціальними і біологічними факторами оточення людини і задає змістовні точки – одиниці тезаурусу особистості. Ці одиниці є лініями розвитку особистості, що лягло в основу генетико-моделюючого методу дослідження особистості. Взаємодія двох факторів біологічного і соціального утворюють особистість і забезпечують її існування розвиток «зсередини» (Максименко, 2013). Вивчення психолого-педагогічних праць науковців продемонструвало, що свою увагу на проблемі розвитку індивідуальності акцентують такі вчені як Л. І. Лоскутова, С. І. Шибаєва (2012), Л. В. Дзюбо, В. В. Бучма (2019), Н. П. Пахлюк (2019), А. В. Васильєва (2020) та ін.

Розвиток сучасної освіти передбачає системне використання функціонального підходу до формування особистості. І саме використання технологій з інтерактивного навчання, в час досить частого використання дистанційного навчання, є актуальним для сьогодення.

Проблема застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі була в центрі уваги таких дослідників, як: І. Дичківська, О. Єльнікова, Г. Коберник, О. Комар, Т. Кравченко, М. Крайня, В. Мельник, Л. Лоскутова, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун, які обґрунтували доцільність застосування інтерактивних методів для підвищення ефективності процесу навчання.

Досить значна кількість науковців стверджують, що навчання повинно бути організоване у формі ігрової діяльності, як провідної діяльності саме учнів 6-го року. Описове формувальне (словесне) оцінювання повинно використовуватися тільки для мотивації дитини і її самоперевірки. Позитивне підкріплення вчителем мотивації учіння повинно відбуватися у різних формах, що сприятиме прагненню виконання навчальної діяль-

ності. Зокрема, це підкріплення наполегливості, спроби самостійно виконати складне завдання, прояву інтересу до процесу та змісту навчання, творчого підходу до виконання завдання (креативності), високих результатів навчання (Дзюбко; Бучма, 2019).

На думку Дзюбко Л., в період системних змін сьогодення спостерігаються перебудови соціальної ситуації існування і розвитку дітей, що може викликати зміни у їх психосоціальному розвитку, призвести до зсуву межі вікових та сенситивних періодів. Зміни у межах вікових та сенситивних періодах вимагають якісно інших педагогічних та психологічних впливів на розвиток особистості молодшого школяра.

Слід відмітити, зазначає Пахолук Н., що з-поміж запропонованої сьогодні великої кількості інноваційних технологій багато вчителів визнають переваги роботи в режимі інтерактиву, який найбільш повно забезпечує комфортні, безконфліктні і безпечні умови розвитку дитини, всебічно реалізує її природний потенціал, виховує особистість, здатну до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, яка вміє використовувати одержані знання для творчого розв'язання проблем, критично мислити, прагне реалізувати себе (Пахолук, 2019).

Васильєва А.В. (2020) також зазначає, що інтерактивне навчання тісно пов'язане з психологією, зокрема теорія інтерактивного навчання запозичила з психології такі положення: навчання в груповій діяльності, облік інтелектуальних можливостей і запитів особистості, створення атмосфери довірливого ставлення між усіма учасниками навчального взаємодії.

Аналіз літератури показав, що зусилля науковців спрямовуються переважно на визначення сутності інтерактивних методів навчання, однак розробку різних їх видів, залишаючи поза увагою використання їх в навчанні молодших школярів. Це ускладнює належне запровадження інтерактивних методів у практику початкової школи

Також, здійснюючи аналіз науково-психологічної літератури ми виокремили не достатній рівень дослідження впливу інтерактивного навчання, як чинника розвитку особистості молодшого школяра, що засвідчує актуальність спеціальної наукової розробки нових методів інтерактивного навчання, які стануть

основою для створення сприятливого та безпечного учнівського середовища молодшого шкільного віку. Зазначене вище і визначило вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження полягає у висвітленні результатів експериментального дослідження впливу інтерактивного навчання на особистість молодшого школяра.

Методи дослідження. Під час дослідження впливу інтерактивного навчання на особистість молодшого школяра ми керувалися загальноприйнятими методологічними підходами в психології: системним, діяльнісним, особистісно-орієнтованим та особистісно-комунікативним. Основним методом нашого дослідження є генетико-моделюючий метод, який має на меті вивчення саме цілісної особистості, що само розвивається. Принципи побудови генетико-моделюючого методу: принцип аналізу за одиницями, єдності біологічного і соціального, креативності, рефлексивного релятивізму та єдності експериментальної і генетичної ліній розвитку особистості (Максименко, 2000). Також, ми спиралися на наступні принципи: цілісності, функціональної детермінованості комунікативної діяльності та її підсистем, детермінізму, єдності свідомості і діяльності.

Вибірку нашого дослідження склали 366 учнів початкових класів, віком 6-10 років, а саме 111 учнів експериментального «Б» класу початкової школи першого потоку, 129 учнів експериментального «Б» класу початкової школи другого потоку та 126 паралелі «А» другого потоку, які виступили в якості контрольного класу.

Дослідження проводилося в межах Всеукраїнського експерименту: «Психологічні засади інноваційних технологій розвитку особистості» на базі Києво-Печерського ліцею No 171 «Лідер» (Наказ МОН No 414 від 9 квітня 2015 року) (Pidlisna, 2015). Для визначення психологічних особливостей розвитку комунікативних умінь нами були використані наступні стандартизовані психодіагностичні методи-ки: тест шкільної тривожності Філіпса; коректурна проба «Кільця Ландольта» (дослідження вибіркової уваги); соціометричний метод (Дж. Морено); методика для вивчення концентрації та стійкості уваги (модифікація методу

П'єрона-Рузера); методика на визначення розумового розвитку молодших школярів (Е.Ф. Замбацвічене); тест творчого мислення П.Торренса (дослідження креативності).

Завданням нашого дослідження було створення сприятливого та безпечного середовища, завдяки постійному психологічному супроводу, з використанням нових методів інтерактивного навчання, які допоможуть молодшим школярам розкрити свій внутрішній потенціал у процесі тих діяльностей, які природно забезпечують саморозвиток особистості молодшого школяра та набути ним основ життєвої компетенції.

Виклад основного матеріалу. Найважливіші завдання з розвитку особистості молодшого школяра є забезпечення та створення сприятливого і безпечного середовища для формування його основ життєвої компетентності, тобто навчити його жити в змінному, плінному світі, адаптуватися до змін, самоактивності, власної творчості, розвинути базис особистісної культури, навчити бути частиною спільноти. Тому ми і вважаємо, що одним з ефективних засобів створення безпечного середовища є формування основ життєвої компетентності учнів молодших класів через інтеракції учнів не тільки в позаурочний час, а й у процесі засвоєння навчального матеріалу на уроках. Ми не одноразово відмічали у наших дослідженнях, що у результаті застосування інтерактивних технологій розвиваються та ускладнюються психічні процеси – сприймання, пам'ять, увага, уява тощо; забезпечується формування таких інтелектуальних умінь, як аналіз, уміння порівнювати, виділяти головне, а на основі цього – критично мислити та приймати відповідальні рішення. Молодший школяр вчиться робити свідомий вибір серед широкого спектра альтернатив і брати на себе відповідальність приймати самостійні рішення (Підлісна, 2020).

Зокрема, О. І. Пометун говорить, що інтерактивні технології навчання – це такі технології, за яких засвоєння матеріалу відбувається в результаті спілкування між тими, хто вчить і хто вчиться, тобто між тими, хто має певні знання й досвід, та тими, хто їх набуває. У процесі такої організації навчальної пізнавальної діяльності її учасники набувають усіх видів людської діяльності, тобто мети й змісту навчання. Проте в цьому випадку засвоєння людської діяльності відбувається

в процесі спілкування й через спілкування, "... навчання ми можемо визначати як спілкування, в процесі якого і через яке відбувається відтворення та засвоєння всіх видів людської діяльності" (Пометун, 2002).

Наші результати аналізу науково-методичної літератури, що були здійснені вище, показують як інтерактивні технології навчання спрямовані на створення середовища, у якому забезпечуються ефективні умови формування соціально-комунікативної активності учнів молодших класів. Інтерактивні технології навчання сприяють формуванню таких структурних компонентів соціальної активності молодших школярів, як підвищення загальної культури особистості; задоволення потреби в спілкуванні; розвиток техніки спілкування та взаємодії, здібностей, почуттів, переконань, умінь утверджувати довірливі відносини як вищу цінність спілкування; формування риторичних знань, умінь і навичок на базі підвищення їхньої мовленнєвої культури. Інтерактивні технології навчання виконують такі важливі виховні функції: нормативну, що відбиває освоєння школярами норм соціально-типової поведінки (спілкування як нормативний процес); пізнавальну – набуття школярами індивідуального досвіду в процесі спілкування (спілкування як пізнавальний процес); емоційну, що характеризує спілкування як афективний процес; актуалізуючу – реалізація в спілкуванні типових та індивідуальних сторін особистості школяра. Спілкуючись із ровесниками в процесі інтерактивних технологій навчання, дитина молодшого шкільного віку відчуває приплив певним чином забарвлених емоцій – від ніжності до ненависті, – завдяки чому в процесі спілкування люди передають не тільки текст, а й емоційний підтекст, що посилює чи послаблює зміст тексту. У процесі змістовного спілкування учні вчать його культури, установлювати довірливий контакт з однолітками. За умов інтерактивних технологій навчання, не тільки відбувається організація життя та діяльності дитячого колективу, що поєднуються управління, самоуправління й саморегуляції, але і створюються умови для розвитку індивідуальності. Використовуючи ігрову діяльність, та пропонуючи через неї проблемні завдання молодшим школярам, ми формуємо у них вміння розвивати навички прийняття самостійних рішень через обмін думками, через спір, через генера-

цію власних ідей і стверджень, при цьому використовуючи вже набутий досвід та поєднання його із навиками і знаннями, отриманими під час відповідних занять. Моделювання таких ситуацій сприятиме оптимальним умовам розвитку індивідуальності молодшого школяра та вмінню організовувати власне спілкування у безпечному просторі.

Так, Л. І. Лоскутова звертає увагу на те, що створення оптимальних психологічних умов розвитку індивідуальності сприяє гармонізації різнорівневих якостей даного феномену завдяки формуванню позитивної мотивації та потреби в цілеспрямованій та регулярній активності, розвитку почуття впевненості та самоцінності. Ефективними психологічними умовами розвитку структур інтегральної індивідуальності школярів (в учбово-тренувальній діяльності), науковець називає: реалізацію особистісно-орієнтованого та суб'єктно-діяльнісного підходів, в яких школяр володіє потенціалом до самоорганізації та саморозвитку; врахування індивідуально-психологічних особливостей вікового періоду та специфіки діяльності, до якої залучений школяр при реалізації програми психологічного супроводу (Лоскутова, 2010). Психологічний супровід розвитку структур індивідуальності, на думку вченої, має орієнтуватися на когнітивно-ціннісний, емоційний, особистісно-смысловий, регулятивно-поведінковий та комунікативний блоки.

С. І. Шибасєва відмічає, що однією із головних умов формування індивідуальності школяра є правильно організована учбова діяльність засобами учбового співробітництва з метою розвитку пізнавальної, комунікативної і соціальної складових індивідуальності школяра (Шибасєва, 2012). Автор підкреслює, що процес формування учбової діяльності та індивідуальності учня взаємопов'язані та взаємообумовлені, оскільки:

1) індивідуальність формується в діяльності, у свою чергу виконувана діяльність зумовлюється індивідуальними рисами суб'єкта;

2) учбова діяльність розкриває спектр можливих видів діяльності, ознайомлює учнів із ними, дозволяє обирати для себе найбільш цікавий та інтенсивно, мотивовано розвиватися, формувати індивідуальність у діяльності;

3) вирішення проблемних ситуацій в умовах

взаємонавчання, співробітництва формує загальнонавчальні уміння, які виявляються в різних поєднаннях та специфічно виражається в учнів, характеризуючи їх індивідуальність;

4) учбова співпраця з елементами взаємонавчання формує здатність до рефлексії, таким чином сприяючи самопізнанню, накопиченню знань до рефлексії, таким чином сприяючи самопізнанню, накопиченню знань про власну індивідуальність і, як наслідок, процесам самопізнання та саморозвитку;

5) формування адекватної самооцінки в процесі навчання як основи успішності в діяльності;

6) успішність в навчанні суттєво змінює соціальний статус учня. Стає домінуючою, щодо процесу становлення особистості та індивідуальності учня (Шибасєва, 2012).

Тому, здійснюючи зазначене дослідження, ми в своїй роботі опирались на те, що інтерактивні технології поєднують у собі інтегральну реалізацію проблемного та контекстного методів, діалогічного підходу, активного творчого спілкування, тобто інноваційні засоби, застосування яких суттєво підвищує ефективність навчання, розвиває творчі здібності особистості.

Інтерактивне навчання, за дослідженнями сучасних науковців, є найбільш цікавим та ефективним. Під час інтерактивного навчання учень стає не об'єктом учіння, а суб'єктом навчання, він відчуває себе активним учасником подій, що сприяє формуванню внутрішньої мотивації та спонукає до саморозвитку. Проте не можна відкидати надбання традиційної освіти, у зв'язку з чим найефективніші уроки були побудовані нами за традиційною методикою із застосуванням елементів інтерактивного навчання, зокрема психологічних ігор.

Отже, серед інтерактивних методів навчання у сучасному навчальному процесі молодших школярів, особливе значення мають рольові ігри, дискусії, «мозковий штурм», конкурси з практичними завданнями та їх подальше обговорення, проведення творчих заходів та мультимедійних комп'ютерних програм, що відповідають віковим учнів.

Слід відмітити, що специфіка нашого емпіричного дослідження полягає в тому, що воно було лонгitudним і проводилось у два етапи. Під час першого

Таблиця 1.

**Аналіз результатів діагностики концентрації уваги
в експериментальному класі**

Рівень концентрації уваги	1 зріз	2 зріз	3 зріз	4 зріз
Дуже високий	-	-	9%	14%
Високий	12%	17%	23%	27%
Середній	38%	43%	47%	51%
Низький	41%	34%	21%	8%
Дуже низький	9%	6%	-	-
Всього	100%	100%	100%	100%

Примітки: 1 зріз – 2012 н.р.; 2 зріз – 2013 н.р.; 3 зріз – 2014 н.р.; 4 зріз – 2015 н.р.

етапу проводилось констатувальне дослідження на базі учнів експериментального класу першого потоку (2012-2016 рр.). Робота на другому етапі дослідження (2017-2019 р.р.) базувалась на результатах першого етапу і особливістю його є постійний взаємозв'язок констатувального і формувального дослідження.

На першому етапі дослідження (2012-2015) нами проводилось експериментальний відбір «психологічних ігор» та визначення розвитку психічних процесів молодших школярів методом поперечних зрізів: концентрації та вибіркової уваги, логічної та механічної пам'яті, креативності, розумового розвитку, та рівня тривожності, та її впливу на успішність молодшого школяра.

Протягом перших років навчання у школі увага дітей ще нестійка, тому нами було застосовано метод психологічної гри, з метою перевірити її вплив на розвиток психічних процесів, зокрема концентрації уваги, що відображено в таблиці 1.

У графічній інтерпретації результати дослідження концентрації уваги, креативності та розумового розвитку виглядають наступним чином (див. рис. 1-3).

Молодший шкільний вік має велике значення для розвитку креативності, адже початок системної

навчально-виховної діяльності є оптимальним періодом для цілеспрямованого розвитку особистісних креативних навичок.

Результати діагностики розвитку креативності представлені у таблиці 2.

У молодшому шкільному віці у дитини починає формуватись учбова діяльність, яка стає для неї провідною. Молодший школяр переходить від гри до учіння як основного способу засвоєння людського дос-

Рис. 1. Гістограма результатів дослідження концентрації уваги 1 потік (2012-2015р.р.)

віду, вираженого у формі наукового знання. Ми намагались застосовувати психологічну гру з метою активізації пізнання школярів, підвищення мотивації до учіння,

Таблиця 2

**Аналіз результатів діагностики креативності
в експериментальному класі 1 потік**

Рівень розвитку креативності	1 зріз	2 зріз	3 зріз	4 зріз
Високий	2%	4%	8%	15%
Достатній	27%	32%	39%	51%
Середній	73%	64%	53%	34%
Всього	100%	100%	100%	100%

Примітки: 1 зріз – 2012 п.; 2 зріз – 2013 п.; 3 зріз – 2014 п.; 4 зріз – 2015 п.

зниження рівня тривожності, адже тільки в комфортно-му і безпечному середовищі дитина може м'яко і без примусу опанувати знання та навички. Що доводить нам аналіз результатів діагностики представлений в таблиці 3.

Таблиця 3

Аналіз результатів діагностики рівня розумового розвитку в експериментальному класі 1 потік

Рівень розумового розвитку	1 зріз	2 зріз	3 зріз	4 зріз
Високий	38%	41%	46%	57%
Середній	44%	50%	54%	43%
Недостатній	19%	9%	5%	7%
Всього	100%	100%	100%	100%

Примітки: 1 зріз – 2012 р.; 2 зріз – 2013 р.; 3 зріз – 2014 р.; 4 зріз – 2015 р.

Як видно з представлених вище результатів дослідження показники розвитку психічних процесів поступово підвищувались. Щоб довести нашу гіпотезу про те, що використання нового інтерактивного методу психологічної гри у зв'язку постійним психологічним супроводом позитивно впливає на учнів і є чинником розвитку особистості молодших школярів, ми продовжили наше експериментальне дослідження на другому потоці учнів молодшої школи Києво-Печерського ліцею №171 «Лідер» (2016-2019р.р.), під час якого констатувальне дослідження проходило паралельно з формувальним.

Базуючись на даних, отриманих під час першого етапу дослідження ми продовжували досліджувати вплив інтерактивного навчання на розвиток психічних

Рис. 3. Гістограма аналізу рівня розумового розвитку учнів експериментального класу 1 потік (2012-2016).

Рис.2 Гістограма результатів діагностики розвитку креативності 1 потік (2012-2015р.р.)

процесів молодших школярів за умови створення сприятливого та безпечного середовища, застосовуючи метод як поперечних так і повздовжніх зрізів: концентрації та вибіркової уваги, логічної та механічної пам'яті, креативності, розумового розвитку, та рівня тривожності.

Комплексне дослідження під час другого етапу було проведено 4 рази, під час чотирьох психодіагностичних зрізів. Перший психодіагностичний зріз був проведений з метою визначення початкового розвитку психічних процесів першокласників. Другий та третій психодіагностичні зрізи проводились наприкінці 2 та 3 класу, щоб прослідкувати вплив психологічних супроводу та відібраних психологічних ігор на рівень розвитку психічних процесів молодших школярів. Четвертий психодіагностичний зріз проведено наприкінці навчання молодших школярів у початковій школі, з метою визначення ефективності психологічного супроводу та впливу інтерактивного навчання як чинника розвитку особистості молодшого школяра.

Так у таблиці 4 представлено порівняльний аналіз результатів діагностики концентрації уваги.

Для статистичної перевірки факту однакового рівня розумового розвитку та інших психічних процесів учнів контрольного та експериментального класу наприкінці проведення експерименту використано методи – первинні описові характеристики (знаходження середніх величин, стандартного квадратичного відхилення, процентних співвідношень), перевірка статистичних гіпотез (критерії Стьюдента і Манна-Уїтні) і кореляційний аналіз. Статистичний аналіз застосовувався поряд з якісним та інтерпретацією отриманих результатів. Це дозволило на основі порівнян-

Таблиця 4.

Порівняльний аналіз результатів діагностики концентрації уваги в експериментальному і контрольному класах

ня емпі-	Рівень концентрації уваги	1 зріз		2 зріз		3 зріз		4 зріз	
		ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК
	Дуже високий	-	-	-	-	2%	-	4%	1%
	Високий	15%	12%	22%	17%	25%	23%	28%	24%
	Середній	51%	38%	61%	43%	65%	47%	68%	52%
	Низький	32%	41%	17%	34%	8%	26%	-	21%
	Дуже низький	2%	9%	-	6%	-	4%	-	2%
	Всього	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Примітки: ЕК – експериментальний клас; КК – контрольний клас.
1 зріз – 2016 р.; 2 зріз – 2017 р.; 3 зріз – 2018 р.; 4 зріз – 2019 р.

ричних значень критерію контрольної і експериментальної груп виявити закономірності отриманих результатів та підтвердити правомірність висунутої гіпотези дослідження.

Четвертий психодіагностичний зріз було проведено наприкінці навчання молодших школярів у початковій школі, з метою визначення ефективності психологічного супроводу та впливу інтерактивного навчання як чинника розвитку особистості молодшого школяра.

Для статистичного підтвердження взаємозв'язків показників тривожності, уваги, пам'яті, креативності і рівня розумового розвитку молодших школярів, були піддані статистичній обробці в програмі IBM SPSS Statistics 23.0. Було проведено аналіз отриманих результатів та визначено наявність статистично значущих відмінностей між показниками у молодших школярів експериментального та контрольного класів.

В експериментальному класі (1 зріз) було визначено значний зворотній кореляційний взаємозв'язок показників рівня тривожності із показниками: концентрації уваги ($r = -0.22$; $p \leq 0.05$), логічної пам'яті ($r = -0.22$; $p \leq 0.05$) та креативності ($r = -0.29$; $p \leq 0.01$), що вказує на взаємозалежність цих показників. Тобто, чим вищого рівня в молодшого школяра є тривожність, тим нижчого рівня в нього буде концентрація уваги, логічна пам'ять та рівень розвитку креативності. Також на основі аналізу статистично значущих кореляційних зв'язків, в експериментальному класі було виявлено зворотній кореляційний взаємозв'язок показників вибіркової уваги та креативності ($r = -0.23$; $p \leq 0.05$), що вказує на те, що чим вищого рівня в молодшого школяра є вибірковість уваги, тим нижчого рівня в нього буде

креативність, і навпаки.

Також, було виявлено, що показники рівня розумового розвитку прямо корелюють із показниками креативності ($r = 0.31$; $p \leq 0.01$), тобто у школярів, які мають більш високий рівень розумового розвитку є більш креативними.

В контрольному класі (1 зріз) було визначено зворотні кореляційні зв'язки показників рівня тривожності із показниками: концентрації уваги ($r = -0.24$; $p \leq 0.05$), вибіркової уваги ($r = -0.23$; $p \leq 0.05$), логічної пам'яті ($r = -0.29$; $p \leq 0.01$) та механічної пам'яті ($r = -0.26$; $p \leq 0.05$), що вказує на взаємозалежність цих показників. Тобто, чим вищого рівня в молодшого школяра є тривожність, тим нижчого рівня в нього буде концентрація уваги, логічна і механічна пам'ять та рівень розвитку креативності.

Проте у учнів контрольного класу було виявлено значний прямий кореляційний зв'язок між високим рівнем розумового розвитку та вибірковою увагою ($r = 0.23$; $p \leq 0.05$). Тобто, в тих школярів, які мають вищий рівень розумового розвитку, мають більш високий рівень вибіркової уваги.

Під час комплексного психодіагностичного дослідження в експериментальному класі (4 зріз) було визначено зворотні кореляційні зв'язки показників рівня тривожності із показниками логічної пам'яті ($r = -0.22$; $p \leq 0.05$). Також було виявлено значущі прямі кореляційні взаємозв'язки між високим рівнем розумового розвитку і креативністю ($r = 0.31$; $p \leq 0.01$); концентрацією уваги ($r = 0.29$; $p \leq 0.01$) та логічною пам'яттю ($r = 0.28$; $p \leq 0.01$). Тобто, високий рівень тривожності в учнів експериментального класу продовжує негативно впливати на показники рівня логічної пам'яті. А от ви-

сокий рівень розумового розвитку в них позитивно впливає на рівень концентрації уваги, логічної пам'яті та креативності.

І як результат, на основі аналізу статистично значущих кореляційних зв'язків, виявлено, що негативний зв'язок рівня тривожності та показниками концентрації уваги, який спостерігався під час 1 зрізу – зник.

В контрольному класі під час 4 зрізу було визначено зворотні кореляційні зв'язки показників рівня тривожності із показниками: концентрації уваги ($r = -0.27$; $p \leq 0.05$), логічної пам'яті ($r = -0.31$; $p \leq 0.01$) та механічної пам'яті ($r = -0.26$; $p \leq 0.05$); та значний прямий кореляційний взаємозв'язок між показниками високого рівня розумового розвитку та вибірковою увагою ($r = 0.22$; $p \leq 0.05$). Таким чином, у школярів контроль-

Це дозволило на основі порівняння емпіричних значень критерію контрольної і експериментальної груп виявити закономірності отриманих результатів та підтвердити правомірність висунутої гіпотези дослідження.

Позаяк експериментальні дані не відповідають нормальному розподілу, то для їхньої статистичної обробки використали непараметричні тести, зокрема U-Манна Уїтні – для визначення відмінностей між показниками в учнів експериментального та контрольного класів, отриманими на 1 та 4 зрізах.

Відтак, після проведення аналізу відмінностей показників, які було отримано після 1 та 4 зрізів в молодших школярів експериментального класу, було визначено значне зниження показників рівня тривожності

Таблиця 5.

Аналіз відмінностей показників в учнів експериментального класу

№	Показники	1 зріз	4 зріз	U тест
		ЕК	ЕК	
1	Тривожність	62,86*	50,42	U=894,0 $p \leq 0,05$
2	Вибірковість уваги	47,83	64,15*	U=945,5 $p \leq 0,05$
3	Концентрація уваги	46,49	65,06*	U=857,5 $p \leq 0,05$
4	Механічна пам'ять	53,57	53,39	U=1315,5 $p = 0,98$
5	Логічна пам'ять	47,79	62,93*	U=943,0 $p \leq 0,05$
6	Креативність	47,57	63,29*	U=928,5 $p \leq 0,05$
7	Розумовий розвиток	41,90	60,53*	U=856,0 $p \leq 0,05$

Примітки: ЕК – експериментальний клас; 1 зріз – 2016 р.; 4 зріз – 2019 р.

ного класу спостерігається негативний вплив тривожності на рівні концентрації уваги, логічної і механічної пам'яті та позитивний вплив високого рівня розумового розвитку на вибірковість їхньої уваги.

та значне підвищення показників вибіркової і концентрації уваги, логічної пам'яті, креативності та розумового розвитку.

Таблиця 6.

Аналіз відмінностей показників в учнів контрольного класу

№	Показники	1 зріз	4 зріз	U тест
		КК	КК	
1	Тривожність	50,42	58,58	U=1117,0 $p = 0,19$
2	Вибірковість уваги	51,20	57,29	U=1168,5 $p = 0,31$
3	Концентрація уваги	55,77	49,75	U=1092,5 $p = 0,51$
4	Механічна пам'ять	55,60	50,04	U=1170,0 $p = 0,30$
5	Логічна пам'ять	54,96	51,09	U=1223,5 $p = 0,68$
6	Креативність	53,57	53,39	U=1315,5 $p = 0,98$
7	Розумовий розвиток	60,75	75,53	U=769,0 $p = 0,087$

Примітки: КК – контрольний клас; 1 зріз – 2016 р.; 4 зріз – 2019 р.

А в школярів контрольного класу таких відмінностей ми не спостерігаємо.

Таким чином відзначимо, що психодіагностичні зрізи різних років засвідчують позитивну динаміку розумового розвитку молодших школярів.

Відтак, було визначено, що в учнів експериментального класу показники рівня розумового розвитку та психічних процесів на протязі нашого дослідження здебільшого підвищувалися, завдяки створенню нами сприятливого безпечного середовища, який дозволив оптимізувати розумові здібності учнів експериментального класу.

Висновки. У проведеному дослідженні було здійснено теоретичний аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури щодо чинників розвитку особистості.

Доведено, що на формування особистості молодшого школяра впливають зовнішні та внутрішні, біологічні та соціальні фактори. До зовнішніх відносяться – спілкування, виховання та соціальне середовище. До внутрішніх відносять спадковість та власна активність особистості.

Встановлено, що саме інтерактивне навчання та постійний психологічний супровід як специфічна форма організації пізнавальної діяльності, сприяють розкриттю внутрішнього потенціалу молодших школярів і виступають чинником розвитку особистості. Крім того, підтверджено, що саме інтерактивне навчання та постійний психологічний супровід, сприяють створенню безпечного освітнього середовища, яке відповідно і сприяє активному розвитку психічних процесів молодших школярів, таких як пам'ять, увага, уява, креативність.

Доведено, що навчання, зокрема інтерактивне, відносять до зовнішніх чинників розвитку особистості, що в свою чергу досить позитивно впливає на їх учбову діяльність, спілкування та їх активізацію у навчальному процесі.

Підтверджено, що психологічний супровід інтерактивного навчання сприяє організації безпечного середовища навчального процесу яке, відповідно і дозволяє реалізувати потенціал молодшого школяра, як активного суб'єкта, що пізнає світ і самого себе.

Отже, результати проведеного дослідження

дозволяють стверджувати, що застосування нових методів інтерактивного навчання та постійний психологічний супровід підвищує ефективність навчання та розвиток усіх психічних процесів учнів, таких як пам'ять, увага, уява, креативність. Позаяк застосування психологічних ігор в поєднанні з постійним психологічним супроводом активізують пізнання школярів, позитивно позначаються на мотивації учіння до навчання, приводять до зниження рівня його тривожності, забезпечують комфортне й радісне опанування знаннями та навичками під час уроків у початковій школі.

Перспективами дослідження є удосконалення інтерактивних методів навчання, зокрема психологічних ігор, їх впровадження у навчально-виховний процес загально-освітніх навчальних закладів та підвищення навчальної і загальної самоефективності учнів, завдяки постійному психологічному супроводу.

References :

- Vasileva A.V.(2019) Metodika ispolzovaniya interaktivnykh form pri razvitiі ustno-rechevykh umeniy na russkom yazyike kak inostrannomv usloviyah kratkosrochnogo obucheniya: dis... kand. psihol. nauk : 13.00.02. Sankt-Peterburg. [in Russian].
- Dzyubko L.V. Buchma V.V. (2019) Psihologichna bezpeka vzaemodiyi v sistemi «vchitel-uchen» v umovah Novoyi ukrayinskoyi shkoli Psihologichni vimiri osobistisnoy i vzaemodiyi sub'ektiv osvithnoho prostoru v konteksti humansstichnoyi paradigmi: materiali II vseukrayinskoyi konferentsiyi z mizhnarodnoyu uchastyu (21.03.19) (p. 55-64) Kyiv. [in Ukrainian].
- Dzyubko L.V. Buchma V. V (2019) Vrahuvanny asotsialnoyi situatsiyi rozvitku molodshih shkolyariv u osvithnih reformah sotsialna psihologiya soganodi: zdobutki I perspektivi :materiali II vseukrayinskogo kongresu iz sotsialnoyi psihologiyi (z mizhnarodnoyuu chastyu) (7–8.11.2019, m. Kviv) Institut sotsialnoyi ta politichnoyi psihologiyi NAPN Ukrayini (p.102-104) Kyiv.[in Ukrainian].
- Kostyuk G.S. (1989) Navchalno-vihovniy protses i psihichni rozvitok osobistosti [Educational process and mental development of personality] (p. 608) Kyiv. [in Ukrainian].
- Loskutova, L. I. (2010). Psihologicheskie usloviya razvitiya struktur integralnoy individualnosti shkolnikov-sportsmenov podrostkovogo vozrasta: dis... kand. psihol. nauk: 19.00.07. Pyatigorsk. [in Russian].
- Pometun O., Pyrozhenko L. (2002) Interaktyvni tekhnolohii navchannia: teoriia, praktyka, dosvid : metod. posib. – K. : APN, – 136 s.

Paholyuk N.P.(2019) Interaktivni metodi yak zasib organizatsiyi navchalnoyi diyalnosti molodshih shkolnyariv [Interactive methods as a means of organizing the educational activities of the younger pupils] <https://vseosvita.ua/library/interaktivni-metodi-ak-zasib-organizacii-navchalnoi-dialnosti-molodsih-skolariv-182122.html> (Data zvernennya: 06.07.20.)

Pidlisna S.V., Maksymenko, S. D., Kokun, O.M. &other (2015). Vykorystannya psykholohichnykh vprav na urokakh u pochatkoviy shkoli [The use of psychological exercises in primary school lessons]. *Psykholohichnyy ysuprovid yak zasib aktyvizatsiyi i piznaval'noyi diyal'nosti uchniv.* (pp. 21-27). Kyiv: DP «Informatsiyno-analitychne agentstvo». [in Ukrainian]

Filosofskiy entsiklopedichnyy slovník (2012)[Philosophical encyclopedic dictionary] za red. V.I. Shinkaruk; NAN Ukrainy; In-t filos. Im. G.S. Skovorodi. (p. 744). Kyiv. [in Ukrainian].

Shibaeva, S. I. (2012). Formirovaniye individualnosti shkolnika: sostoyaniye problemy i. *Nauchnyye vedomosti: Seriya gumanitarnyye nauki*, 12 (131), Vyipusk 14, pp. 179-183. [in Russian].

The Penguin Dictionary of Psychology (Paperback) (2009) /By Arthur S. Reber, Rhianon Allen, Emily S. Reber.-Penguin Books Ltd, p.928 [in England]

Svitlana Podlisna

Scientific correspondent of the laboratory of psychology of learning named after IO Sinita of the Institute of Psychology named after GS Kostyuk of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Primary school teacher of Kyiv-Pechersk Lyceum № 171 "Leader", Kyiv (Ukraine)

EXPERIMENTAL STUDY OF THE INFLUENCE OF INTERACTIVE LEARNING AS A DEVELOPMENT FACTOR PERSONALITIES OF YOUNGER SCHOOL STUDENT

ABSTRACT

The article discusses interactive learning and constant psychological support as a factor in the development of the personality of a younger student. The analysis of literary sources and empirical research have shown that it is interactive learning as a specific form of organizing cognitive activity that contributes to the creation of a favorable and safe environment, and helps younger schoolchildren to reveal their inner potential in the process of those activities that naturally ensure the self-development of a child's personality.

It is proved that the use of new methods of interactive learning and constant psychological support increases the effectiveness of learning, develops the creative abilities of the individual, has a positive effect on the development of mental processes and mental development of students. In the process of empirical research, it was confirmed that in accordance with organized and selected in accordance with age, interactive forms of education and psychological games have a positive effect on such external factors as learning activity, communication, and the students' own activity. And accordingly, the organization of a favorable and safe environment makes it possible to realize the potential of a junior schoolchild as an active subject who learns the world and himself.

A rather weighty argument of the experimental study was to confirm that a preliminarily thought out and planned favorable psychological learning environment allows children to feel completely safe, which in turn has a very positive effect on the significant and accelerated development of all mental processes in primary schoolchildren. The methods we used contributed to the conclusion that interactive learning, including psychological games with constant psychological support, allow the theoretical

means of orientation in the surrounding reality to turn into the personal abilities of students. This confirms the hypothesis that interactive learning is indeed a factor in the development of the personality of a younger student.

Considering the above, it was established that interactive learning has a significant effect on the development of all mental processes in primary school children, in particular attention, memory, imagination, and creativity.

Based on the results obtained, we have developed and tested methodological recommendations for primary school teachers, GPA educators, practical psychologists in order to create a safe environment to ensure the positive impact of interactive learning on the development of the personality of a younger student.

Summing up the results of the conducted empirical study of the influence of interactive learning on the development of the personality of primary schoolchildren, it should be noted that our creation of a safe and supportive environment using new methods of interactive learning has a positive effect on the development of mental processes in primary schoolchildren.

The prospects for further research are the improvement of interactive teaching methods, in particular psychological games and their further implementation in the educational process.

Key words: personality development junior schoolchildren, interactive learning, psychological support, attention, creativity.

Подлесная Светлана Владимировна

Научный корреспондент лаборатории психологии обучения имени Синицы, учитель начальных классов Киево-Печерского лицея № 171 «Лидер», м. Киев (Украина)

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ КАК ФАКТОРА РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается интерактивное обучение и постоянное психологическое сопровождение как фактор развития личности младшего школьника. Проведенный анализ литературных источников и осуществлено эмпирическое исследование показали, что именно интерактивное обучение как специфическая

форма организации познавательной деятельности, способствует созданию благоприятного и безопасного среды, и помогает младшим школьникам раскрыть свой внутренний потенциал в процессе тех деятельности, которые естественно обеспечивают саморазвитие детской личности.

Доказано, что применение новых методов интерактивного обучения и постоянное психологическое сопровождение повышает эффективность обучения, развивает творческие способности личности, положительно сказывается на развитии психических процессов и умственном развитии учащихся.

В процессе эмпирического исследования подтверждено, что в соответствии организованы и подобраны в соответствии с возрастом, интерактивные формы обучения и психологические игры оказывают позитивное влияние на такие внешние факторы как учебная деятельность, общение, собственная активность школьников. А соответственно, организация благоприятного и безопасного среды, позволяет реализовать потенциал младшего школьника как активного субъекта, познающего мир и самого себя.

Достаточно весомым аргументом экспериментального исследования было подтвердить, что предварительно продуманная и спланированная благоприятная психологическая обучающая среда позволяет детям полностью чувствовать себя в безопасности, что в свою очередь, весьма положительно влияет на значительное и ускоренное развитие всех психических процессов младших школьников. Используемые нами методики способствовали подведению итога, что интерактивное обучение, в том числе психологические игры с постоянным психологическим сопровождением, позволяют теоретические средства ориентирования в окружающей действительности превратить в личные способности учащихся. Указное подтверждает гипотезу о том, что интерактивное обучение действительно является фактором развития личности младшего школьника.

Учитывая указанное, было установлено значительное влияние интерактивного обучения на развитие всех психических процессов младших школьников, в частности внимания, память, воображение, креативность.

Основываясь на полученных результатах, нами

была разработаны и апробированы методические рекомендации для учителей младших классов, воспитателей ГПД, практических психологов с целью создания безопасной среды для обеспечения положительного влияния интерактивного обучения на развитие личности младшего школьника.

Подытоживая результаты проведенного эмпирического исследования влияния интерактивного обучения на развитие личности младшего школьника, следует отметить, что создание нами безопасного и благоприятной среды с применением новых методов интерактивного обучения положительно влияет на развитие психических процессов младших школьников.

Перспективами дальнейшего исследования является совершенствование интерактивных методов обучения, в частности психологических игр и их дальнейшее внедрение в учебно-воспитательный процесс.

Ключевые слова: развитие личности младшие школьники, интерактивное обучение, психологическое сопровождение, внимание, креативность.

How to cite (як цитувати):

Podlisna, S. (2021). *EXPERIMENTAL STUDY OF THE INFLUENCE OF INTERACTIVE LEARNING AS A DEVELOPMENT FACTOR PERSONALITIES OF YOUNGER SCHOOL STUDENT. PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 7 (2), 46-58. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.2.4> [in Ukrainian]

Дата отримання статті: 23.12.2020

Дата рекомендації до друку: 10.01.2021

Дата оприлюднення: 28.02.2021